

ЧАСТИНА III

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ТА ОСВІТНЄ ПРАВО

CZĘŚĆ III

POLITYKA EDUKACYJNA I EDUKACYJNE PRAWO

УДК 37.014

Віктор Огнев'юк

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЯК ДЕРЖАВНИЙ ПРІОРИТЕТ

Запропоновано реформи освіти, які будуть спрямовані на створення умов для повноцінного розвитку особистості через механізм рівного доступу до якісної освіти, підвищення якості життя людини та створення конкурентоспроможного суспільства; визначено, що ключове завдання держави сьогодні – відкрити широкі можливості для державного, корпоративного і приватного партнерства у сфері освіти та конкуренції різних освітніх програм.

Ключові слова: освітня політика; реформування освіти; незалежне оцінювання; інтегральна структура управління; системні зміни.

Вступ. Жодна країна світу не досягла високого рівня розвитку без інвестицій в освіту, обумовлених її незаперечною пріоритетністю. Громадськості відомо, що на початку 2000-х років, відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», розпочато реформу школи. Відтак в Україні було започатковано удосконалення загальної середньої освіти з новою структурою, послідовним переходом до 12-річного періоду навчання, новими стандартами та оновленим змістом. У процесі змін прогнозувалося вдосконалення вивчення предметів природничо-математичного і технологічного спрямувань, без чого, на моє переконання, неможливо забезпечити інноваційний розвиток країни. З цією метою у 2004 р. керівництво МОН домоглося прийняття урядової постанови, що передбачала створення необхідних умов для якісного вивчення природничо-математичних та технологічних дисциплін в основній і старшій школі. Одночасно проводилася велика робота зі Світовим банком щодо надання кредиту на модернізацію освіти. Угоду про його виділення ратифікувала Верховна Рада України, почалося виділення коштів. Проте через відсутність наступності у проведенні реформи кредит Світового банку не було використано за призначенням, постанови уряду не виконувалися... і, як наслідок, реформа не отримала відповідного організаційного й ресурсного забезпечення.

Виятком стало лише запровадження зовнішнього незалежного оцінювання, започаткованого фондом «Відродження» та командою міністра Василя Кременя для забезпечення рівного доступу до вищої освіти, створення системи зво-

ротного зв'язку про якість середньої освіти через поєднання державної підсумкової атестації і процедури вступу до вишів. Але з часом ЗНО стали розглядати виключно крізь призму боротьби з хабарництвом при вступі до вищих навчальних закладів, що призвело до спотворення його сутності. У контексті подолання зловживань під час вступу до ВНЗ воно зіграло свою позитивну роль і одержало підтримку суспільства, але відсутність можливості удосконалювати й розвивати систему, зокрема збільшувати кількість відкритих завдань, через недалекоглядність державних мужів, які розподіляють кошти державного бюджету, поставила під сумнів і якість самого ЗНО. Спостерігається негативна тенденція підміни загальної освіти, що є одним із наріжних завдань школи, натаскуванням для проходження тестування. Щоб забезпечити відповідність незалежного оцінювання сучасним вимогам, необхідно розширити кількість відкритих завдань. Це, своєю чергою, потребує переходу до комп'ютерних технологій, потенціал яких дозволить уникнути багатьох організаційних і малопродуктивних фінансових затрат, а найголовніше – допоможе середній освіті переорієнтувати школярів на осмислене засвоєння знань та набуття компетентностей, необхідних для життя і продовження навчання. Окрім того, це створить добрі умови для забезпечення цифрової компетентності випускників шкіл. Відтак реформа самого ЗНО також на часі.

Маємо визнати, що за всі роки незалежності, попри участь найвищих посадових осіб держави у з'їздах працівників освіти, колегіях міністерства, попри прийняття законодавчих актів, видан-

ня указів та постанов уряду, освітня політика ніколи не була реальним державним пріоритетом і не пов'язувалася із загальною модернізацією суспільства. Найвище керівництво держави розглядало освіту як щось вторинне, що потребує багато коштів і не має вирішального значення для розвитку країни. Відтак розпочату реформу знівелювали, а з часом прихильники «руського мира» відкрито ліквідували навіть натяк на «іншість» української шкільної системи й розвернули середню освіту у зворотний бік, тобто у минуле.

Поспішна ліквідація переходу до 12-річної середньої освіти призвела до того, що за кількістю навчальних годин школа в Україні була відкинута до рівня дев'ятирічки зразка 1984 р. Якщо навчальним планом реформованої 9-річної школи на вивчення всіх предметів відводилося 10234 години, то в сучасній 11-річці – лише 10115. І це тільки кількісний показник. Як колишній учитель і директор школи можу стверджувати, що за умовами для вивчення хімії, фізики, біології, географії та інших предметів школа зразка 1984 р. була набагато кращою. Щороку кожній школі передбачалися кошти на закупівлю необхідного обладнання та матеріалів для шкільних досліджень, адже в країні вироблялося навчальне обладнання і діяла мережа крамниць «Учтехприлад». На початку 90-х років минулого століття систему забезпечення навчальних закладів було зруйновано. Внаслідок усієї сукупності негативних дій та чинників сучасна Україна має малоефективну шкільну освіту. Таким чином, сьогодні ми знову поставили перед необхідністю здійснення реформи.

Прийнятий недавно Закон України «Про вищу освіту» вселяє певну надію на позитивні зміни в українських університетах, але аж ніяк не знімає з порядку денного потребу в реформуванні всієї системи освіти. На жаль, воза знову поставлено попереду коней, бо навряд чи можна домогтися високої якості вищої освіти, якщо дошкільна і шкільна освіта не забезпечують розвитку людського потенціалу.

Перш ніж розпочинати розмову про зміни в освіті, як стверджував Аристотель, маємо з'ясувати «те, заради чого». Як на мене, метою реформи освіти має бути створення умов для повноцінного розвитку особистості через механізм рівного доступу до якісної освіти, підвищення якості життя людини та створення конкурентоспроможного суспільства. Принагідно зауважу, що реформування освіти у взаємозв'язку з широкомасштабною модернізацією всього суспільного організму значно підвищить ефективність реформаторської діяльності. Маємо пов'язати в один поступальний рух зусилля на досягнення якісних змін у науці, освіті, економіці, соціальній сфері та духовному житті суспільства. Усвідомлення такої взаємозалежності може стати доброю передумовою успішності не тільки освіти, а й усієї країни. Адже держава, що розвиває людський капітал, неминуче прийде до успіху.

Звідки ж починається розвиток людського капіталу? Він починається з родинного виховання і дошкільної освіти, що обумовлює необхідність цілеспрямованих зусиль держави на педагогізацію всіх членів суспільства та створення умов для різноманіття у дошкільній освіті. Ключове завдання держави – відкрити широкі можливості для державного, корпоративного і приватного партнерства у сфері освіти та конкуренції різних освітніх програм. Це дасть можливість у найближчій перспективі вирішити проблему охоплення дітей дошкільного віку організованими формами виховання та розвитку. *Нині в Україні суспільним дошкільним вихованням та освітою охоплено менше 1,5 млн дітей. З 16,7 тис. дошкільних закладів понад 700 торік не працювали.* Навіть у столиці, де проблема охоплення дітей дошкільним вихованням особливо відчутна, маємо чимало занедбаних приміщень дитячих садків, які використовуються не за призначенням. Відтак потрібні нестандартні підходи до вирішення проблеми. Якщо місцева влада лише за символічну ігрн передасть приміщення в оренду з умовою їх відновлення як дошкільних закладів, це сприятиме залученню позабюджетних коштів до розв'язання складної проблеми. При цьому однією з умов такої оренди може бути зарахування на безоплатній основі до 10% дітей із соціально уразливих сімей, що матиме значний соціальний ефект. Створенню нових місць для виховання дітей дошкільного віку у великих містах може сприяти зобов'язання забудовників багатоквартирних будинків виділяти приміщення на перших поверхах новозбудованих багатоповерхівок під дитячі садочки. Загалом, маємо зняти штучні перепони на шляху організації міні-садочків у приватних помешканнях, при підприємствах та установах, що дозволить вивільнити ініціативу людей, а найголовніше – сприятиме формуванню фундаменту для розвитку людського капіталу, адже потенціал особистості закладається саме у дошкільному віці. Дуже багато залежатиме від зміни пріоритетів дошкільної освіти, яку, на моє переконання, потрібно «*дешколяризувати*», або, інакше кажучи, спрямувати на розвиток дітей, а не на підготовку до школи, чим зловживають, на догоду нетерплячим батькам, дошкільні заклади. За прикладом дошкільної освіти Фінляндії, необхідно розробити й запровадити різні програми розвитку дітей у дошкільні.

Окремо потрібно сказати про підготовку молоді до свідомого батьківства, адже ніхто й ніщо не може замінити сім'ю. Здебільшого молоді батьки не готуються до виконання своєї найважливішої місії – мистецтва виховувати, яке, на думку Канта, разом із управлінням є найскладнішими винаходами людства (Кант І., 1994). Маємо парадоксальну ситуацію: для того, щоб людина могла обробляти деревину чи метал, вона повинна вчитися, а для виконання найскладнішого завдання, яким є виховання людини, – спирається лише на досвід, на-

бутий у процесі життєдіяльності. Не відкидаючи значення життєвого досвіду, вважаю, що на законодавчому рівні слід передбачити обов'язкове навчання батьків. Найкраще це робити тоді, коли реєструється вагітність майбутньої матері. З того часу батьки повинні будуть пройти через навчання основ догляду і виховання дитини. Глибоко переконаний, що поєднання зусиль сім'ї та освітніх інституцій у розвитку, вихованні й навчанні дітей можуть забезпечити перспективу успіху людини, суспільства, країни, а відтак – стати підґрунтям майбутньої освітньої реформи.

Сучасне розуміння освіти має передбачати включення до цього поняття всієї сукупності суспільних відносин, які впливають на розвиток і становлення людини. Власне, освіта є діяльністю всього суспільства, яке забезпечує своє відтворення. Новонароджена дитина – це лише потенційно людина, а для того, щоб вона нею стала, необхідні великі зусилля батьків, педагогів та й усіх інших членів суспільства, що забезпечує її друге народження (Г. Сковорода, 1994) уже як ЛЮДИНИ. Відтак, маємо змінити середовище, в якому народжується і живе людина, починаючи з побутової культури родини й завершуючи культурою інформаційного простору країни. Мовне засмічення, радянські символи, міста, села і вулиці, названі на честь злочинців, які винищували українську націю й культуру, вуличний бруд, питні забігайлівки щокроку, брутальність, бур'яни, звалища сміття у поєднанні із заточеним на знищення української ментальності телебаченням із російськими «ментами» та злочинцями-телегероями або недолугими «хохлами» продовжують калічити душі дітей. Якщо ми не збагнемо простої істини, що дитина зростає і стає дорослою не тільки в сім'ї, дитячому садку чи школі, а й на вулиці, в природі, серед різних людей, що на її духовний світ впливають різні чинники, і знову проігноруємо фактори впливу середовища, – відірвана від суспільних реалій освітня реформа не матиме успіху.

Здійснюючи реформу освіти, маємо виходити з того, що ХХІ ст. змінило і людину, і середовище, в якому вона живе. Людина дедалі більше стає багатомірною, адже життя ставить її перед необхідністю постійно засвоювати нові соціальні ролі та неодноразово їх змінювати, навіть упродовж одного дня. Кожен із нас упродовж доби виконує різні ролі: члена сім'ї, пасажира або водія транспортного засобу, пішохода, покупця товарів і послуг, користувача Інтернету, працівника, керівника або підлеглого, колеги, товариша... Цей калейдоскоп зміни соціальних ролей можна продовжувати, що, своєю чергою, вимагає від людини набуття певних компетенцій для їх виконання, а також відповідних коректив у загальній освіті. На перший план нині виходить людинознавство, розвиток вміння бути людиною, що потребує широких комунікативних вмінь, включно з інформативною компетентністю.

Українська освіта за своєю сутністю, пріоритетами, організаційними формами залишається пострадянською, а відтак зверненою не до людини, а у зовнішній матеріальний світ. З цієї причини ми навчаємо школярів знань про природу, а не розвиваємо в них вміння гармонійного співжиття людини і природи. Ще один істотно важливий недолік освіти полягає в її орієнтації на минуле. На думку вже згаданого Канта, один із найважливіших принципів виховання, «який насамперед мусять мати перед очима люди, котрі складають плани виховання», полягає в тому, що «діти повинні виховуватися не для дійсності, а для майбутнього» (Кант І., 1980). Українська ж освіта, замість того, щоб працювати на майбутнє, поглинається минулим. Це виявляється у розумінні стандартів середньої школи, методах і технологіях навчання, фактичному пануванні вербального навчання, стані приміщень, навчального обладнання і, що найважливіше, у спрямованості освіти, що продовжує продукувати людину минулого часу. Звідси значне суспільне невдоволення переважною більшістю освітніх інститутів та негативні навчальні результати, про які недавно переконливо писав директор УЦОЯО, узагальнюючи результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Причини нашого невдоволення освітою криються у зростанні розриву між визначеними і проголошеними цілями та реальними результатами, у надмірній консервативності, заорганізованості, технологічній відсталості, невмотивованості навчальної діяльності школярів та праці педагога. За великим рахунком, треба говорити про необхідність системних суспільних трансформацій, адже учні бачать, що можна не вчитися, але добре облаштувати своє життя за рахунок інших, що праця вчителя, вченого і будь-яка інша чесна праця не цінується, а в суспільстві квітнуть корупція, брехня та невігластво, і ті, хто до цього причетний, живуть і горя не знають. То чи може в таких умовах школа виконувати свою історичну місію?

Очевидно, що школа як суспільна інституція лише віддзеркалює реальний стан проникнення смертельних метастазів у весь суспільний організм, а відтак лікування має бути комплексним.

Нині вже застаріли способи отримання освіти, в ефективності яких ще 20 років тому майже не було сумнівів. Йдеться не тільки про класно-урочну систему організації навчання в школі, а й про методи, способи та технології навчальної діяльності, гальмівну роль стандартів шкільної освіти у їх нинішній інтерпретації, принизливе становище вчителя тощо.

Як позбутися цих недоліків? Відповідь слід шукати у різних аспектах: законодавчих, організаційних, змістових...

Щодо законодавства, то очевидна необхідність звільнення дітей від кріпосного права, яке закріплює їх за школою. Це означає, що батьків слід

наділити правом самостійно вирішувати, як їхні діти мають здобувати принаймні початкову освіту: *через самостійне навчання, із залученням приватного вчителя, у школі, позашкільній установі – чи шляхом поєднання різноманітних способів, виходячи зі своїх можливостей та специфіки різних предметів.* Під час проходження учнем будь-якого віку зовнішнього незалежного оцінювання його успіхи мають бути зараховані, незалежно від способу їх досягнення. Маємо створити для цього і широкий освітній контент у мережі Інтернет, адже часто не варто йти до школи, щоб почути пояснення вчителя, оскільки знання можна здобути, зайшовши на відповідний веб-сайт. Звісно, далеко не все замінить Інтернет, особливо коли йдеться про ефект живого спілкування з мудрою людиною або досліди з фізики, хімії, біології. Але й для цього не конче обладнувати відповідні кабінети в кожній школі. Це дорого і практично неможливо. А відтак маємо *створити певну кількість центрів природничо-технологічного навчання, які б були на вістрі нових навчально-дослідницьких можливостей, завдяки чому зможемо, зокрема через формування дослідницької та технологічної компетентності випускників шкіл, забезпечити прорив у природничо-технологічній компоненті освіти.* Отже, нагальним завданням є розширення спостережницької, дослідницької, творчої і пошукової роботи учнів. Потрібно також сповна використовувати широкі можливості, які відкриваються перед сучасною людиною завдяки цифровим технологіям, загальному зростанню рівня освіченості, більшій відкритості світу, що загалом сприяє розширенню комунікативних, а відтак і освітніх можливостей.

Серед організаційних завдань варто виокремити *створення сучасного навчального плану школи та відмовитися від надмірної кількості навчальних предметів.* Очевидною є понятійна проблема із визначенням того, що таке повна загальна середня освіта. Ми зайдемо в глухий кут, якщо й надалі намагатимемося втиснути в школяра усі знання, нагромаджені людством. Тут доречно нагадати слова відомого іспанського філософа Ортеги-і-Гассета, написані ще у 1930 р.: «Нині як ніколи саме надмір культурного і технічного багатства загрожує стати катастрофою для людства, адже кожному новому поколінню значно важче чи навіть неможливо його засвоїти» (Ортега-і-Гассет Х., 2005). А що робити сучасним дітям, які поставлені у ситуацію неспосильності шкільної програми? З цієї причини маємо *переорієнтувати шкільну освіту із засвоєння знань на вироблення в учня власної системи цінностей та розвиток ключових, життєво важливих компетенцій.* У руслі цього міркування доцільними видаються зменшення кількості навчальних предметів, які вивчаються у школі, та істотне скорочення обсягів навчального матеріалу, значну частину якого варто інтегрувати, адже світ –

цілісний, а відтак не має вивчатися фрагментарно. У школі не повинно бути навчальних предметів, які викладаються один раз на тиждень, а також нових тем майже під час кожного навчального заняття. Навчання має стати цікавим діяльно-творчим процесом. У цьому контексті доречно звернутися до досвіду вальдорфських шкіл, а також освітніх систем багатьох країн світу, що передбачають активне залучення школярів до самопізнання та пізнання світу.

Цьому має сприяти і *подолання стереотипу шкільного підручника, який зазвичай дає готові знання, що передбачає запам'ятовування та відтворення матеріалу.* Може, варто переходити до системи створення навчальних підручників самими учнями, принаймні починаючи з окремих предметів 5 класу? Впровадження робочих зошитів у наших школах засвідчує перспективність такого підходу. Тоді школярі зможуть навчитися шукати і правильно використовувати інформацію, робити висновки й узагальнення, добирати або створювати ілюстрації, що й сприятиме їх компетентнісному зростанню. Це набагато цікавіше, ніж читати й переказувати кимось відібране та інтерпретоване знання. Нині є дуже багато джерел інформації, і це істотно розширює можливості для переходу до креативного, евристичного та цікавого навчання. Значена інформація здебільшого стає доступною і в найвіддаленіших селах, хоч над цим потрібно цілеспрямовано попрацювати.

Час уже зламати *неефективну класно-урочну систему, адже учні мають право вчитися за принципом природовідповідності, що його Григорій Сковорода називав «сродною працею», та йти дорогою освіти за індивідуальною навчальною траєкторією.* Наша шкільна освіта, на превеликий жаль, прагне підігнати дітей під якийсь усереднений шаблон, а діти, як відомо, різні за своєю природою, вони мають значні індивідуальні особливості, тип характеру, вдачу тощо. І не враховувати цього й надалі – означає прирікати багатьох дітей на відставання. Шкільна освіта має стати не тільки цікавою, а й посиленою для кожної функціонально спроможної до навчання дитини. Сьогодні на порядку денному має стояти не тривалість навчання – 11 чи 12 років, а те, яким змістом і якими способами діяльності буде наповнене життя дитини у шкільні роки. Якщо не буде створено відповідно наповненого і постійно оновлюваного навчального простору, якщо вчитель залишатиметься рабом програми, то сенсу подовжувати тривалість навчання немає.

Нам варто зробити один важливий висновок: опанування шкільної програми – це аж ніяк не запис теми у шкільному журналі, адже учень, який не засвоїв тему «Ознаки рівності трикутників», не зможе зрозуміти тему «Ознаки паралелограма», але для нинішньої шкільної системи це неважливо, бо її пріоритет – не особистість, а формальне виконання, або, як кажуть у школі, проходження програми. То чи є сенс у такому навчанні?

Гнучкість, відкритість, орієнтація на індивідуальні можливості та стиль навчання мають стати провідними рисами української, і не тільки шкільної, освіти. Така освітня модель потребує вчителя нової формації, спроможного впоратися з реалізацією таких непростих завдань, що спонукає до радикального перегляду способів підготовки педагогів. Немає жодного сенсу вивчати педагогічну спадщину минулого, якщо її надбання не застосовуються на практиці, не культивуються навчальними закладами. Доволі часто досвід педагогів є унікальним явищем, що не підлягає відтворенню, оскільки може жити лише в інтерпретації автора. Адже ніхто ще не зумів відтворити школу Сухомлинського, і навіряд чи зможе, бо вона була й залишилася авторським творінням, а виховання, як відомо, – мистецтво, та ще й до того живе мистецтво. З іншого боку, навчання є логічно вибудованим технологічним процесом, що вимагає від педагога синтезу мистецтва і технології, а ще – вміння блискуче грати свою роль перед постійним глядачем та володіти особливим хистом перетворювати глядачів на співучасників дійства. Зміни у підготовці педагогів варто розпочинати з відбору вступників, які можуть ефективно працювати у системі «людина-людина», тобто із використанням психолого-педагогічного тестування, що було запропоновано й легітимізовано в одному з указів президента України ще 2005 р. Далеко не кожен, хто добре знає хімію, може навчати хімії, бо таким хистом наділені не всі, як і не всі можуть бути акторами. Але чомусь, щоб стати актором, потрібно пройти крізь сито творчого іспиту, а для того, щоб бути вчителем, достатньо 140 балів із профільного тестування. З цим надалі не можна миритися.

Окрім того, підготовка вчителя потребує істотного збільшення часу на практичну підготовку, що, за чинними стандартами, становить лише 10% навчального часу, або 26 кредитів на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавр! Для забезпечення належного рівня практичної підготовки необхідно, щоб при кожному вищому навчальному закладі, який проводить підготовку і підвищення кваліфікації педагогів, діяли експериментальні дитячі садки та школи. Кожен випускник – майбутній педагог – повинен добре знати досягнення сучасної цивілізації, освітнє законодавство, сімейний кодекс та інші законодавчі акти у частині виховання і захисту прав дітей, вікову психологію, педагогіку, зміст навчальних предметів та методику їх вивчення, володіти інтерактивними та мультимедійними технологіями навчання, знати, щонайменше, одну іноземну мову.

Проте ми не зможемо відбирати кращих випускників шкіл на навчання за педагогічним напрямом, якщо не буде високої конкуренції за кожне робоче місце педагога. А цього можна досягти тільки за умови істотного підвищення заробітної платні. Однією з найбільших проблем українського вчительства є те, що вдосконалення його робо-

ти жодним чином не мотивується. Чи педагог виклався на всі сто відсотків, чи лише був присутній у приміщенні навчального закладу й записав тему уроку у відповідний журнал – це аж ніяк не позначається на оплаті праці. Досягнення нових цілей в освіті можливе за умови активної участі та зацікавленості педагогів. З цією метою необхідно провести реформу оплати праці педагогічних працівників. У чиновників, які не знають школи, але мають стосунок до розподілу бюджетних асигнувань, складається враження, що учитель на ставку працює лише 18 годин на тиждень. Вони не знають, що в ці 18 годин не входить підготовка до уроків, участь у методичних і виховних заходах, олімпіадах, конкурсах, звітах тощо. Чого тільки коштує підготовка до уроків у малокомплектній школі: що не урок – нова тема! А цього ніхто не враховує. Реально учитель працює не менше 36 годин на тиждень, то й платити потрібно принаймні удвічі більше, що й стане реальним стимулом до праці. Окрім того, доцільними видаються: укладання обов'язкового письмового трудового договору (контракту) з усіма педагогічними працівниками за результатами або позачергової, або чергової атестації; впровадження мотиваційних механізмів зацікавленості педагога в удосконаленні своєї професійної майстерності через введення надбавок за використання прогресивних методик і технологій навчання; врахування результатів незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів та незалежного від навчального закладу оцінювання роботи педагога (атестації); врахування всіх видів роботи, затрат часу на підготовку до навчально-виховних занять та їх кількості, залежно від комплектності навчальних закладів, груп та класів, а також проведення педагогом індивідуальних навчальних занять; врахування результатів щорічного підвищення кваліфікації та сертифікації спеціальних умінь.

Для вирішення проблеми забезпечення педагогів житлом слід запровадити надання їм компенсацій за наймання, будівництво або купівлю житла за рахунок відповідних бюджетів. Упродовж багатьох століть турбота про вчителя була справою всієї громади, а нині це стало його приватною справою. То чи будуть зрушення в українській освіті?

Проте все це не стане можливим, якщо не буде знайдено необхідних коштів для забезпечення системних змін в освіті. І, хоч як це парадоксально, їх потрібно шукати, у тому числі, і в самій системі освіти, насамперед за рахунок оптимізації структури витрат. Піраміду слід перевернути зі шпильи і поставити на основу. Цілком реальним *видається скорочення мережі вищих, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів*. Саме порожні приміщення шкіл та ПТНЗ, істотне перевищення реальних потреб у вищій освіті, необґрунтоване співвідношення між кількістю вчителів та учнів поглинає значні ресурси, які можуть бути скеровані на підвищення мотивації праці

педагогів, модернізацію навчальних закладів, розширення мережі дитячих садків тощо. Це вимагає цілісного погляду на всю систему освіти під кутом зору підвищення її якості та ефективності. Звісно, якщо таким чином зекономлені ресурси вилучити зі сфери освіти, то жодного сенсу скорочувати мережу не буде. Фінансування освіти має ґрунтуватися на стимулюванні ефективного використання коштів, на поєднанні відповідальності та господарської автономії навчальних закладів. Це ще раз підтверджує, що економіка освіти є вкрай занедбаною проблемою, а якщо відверто – її не існує.

Радикальні мережеві зміни – річ не проста. Проте якщо до цього підійти виважено, поставивши у центр потреби й інтереси людини, збалансувавши їх із потребами та інтересами суспільства, – все вийде. Маємо дати собі чесну відповідь, що краще: 500 тис. бідних і не зацікавлених у результатах праці вчителів – чи 250 тис., але самодостатніх і ефективних; 18 тис. приміщень, які називаються школами, – чи 12 тис. повноцінних шкіл; 900 ПТНЗ з минулого часу – чи 300, спрямованих на економіку і соціальну сферу майбутнього; 823 вищих навчальних заклади, що не продукують нового знання і технологій, – чи 100 модерних університетів?

Висновки. Це не прості запитання, а відтак вони потребують пошуку варіативних відповідей та не-

стандартних рішень, ефективного управління, спрямованого на досягнення результатів високоякісної, тобто конкурентоспроможної освіти. Це ще одне, згідно з Кантом, винайдене людством найскладніше мистецтво. Старі міхи вже геть зносилися і не витримують під тиском неминучості змін. Мало сказати, що міністерство має виробляти й реалізовувати освітню політику, управляти тенденціями і процесами замість постійного створення та гасіння пожеж, – воно має бути на вістрі тенденцій і змін, розкривати простір у межах рамкових документів, стимулюючи креатив новацій. І це не є проблемою виключно у сфері освіти і науки, це проблема всієї вертикалі державного управління. Складається враження, що численними нарадами, з особистою присутністю перших осіб міністерств і відомств, в Україні підмінили державне управління або ж імітують його. Найперше, що маємо зробити, – це забезпечити перехід до управління на основі аналітики, виявлення негативних і позитивних тенденцій, ефективного використання всіх ресурсів та вихід на прогнозовані і передбачувані результати. Цього не реалізувати без визначення пріоритетів, зміни функцій та структури управління будь-якою галуззю. Очевидна потреба в інтегральній структурі управління, яка могла би забезпечити реалізацію системних змін.

Література

1. **Закон України.** Про загальну середню освіту (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 28, ст.230) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
2. **Закон України.** Про вищу освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. **Кант І.** Трактати и письма / И. Кант. – М. : Наука, 1980. – С. 445 – 504.
4. **Ортега-и-Гассет Х.** Миссия Университета / Х. Ортега-и-Гассет ; пер. с исп. М. Н. Голубевой ; ред. перевода А. М. Корбут ; под. общ. ред. М. А. Гусуковского. – Минск : БГУ, 2005. – 104 с.
5. **Сковорода Г.** Про читання в міру / Григорій Сковорода. Твори : у 2 т. – К. : АТ «Обереги», 1994. – Т. 2. – С. 45 – 46. – (Серія «Гарвард. б-ка давнього укр. письменства»).

References

1. **Kant I.** (1980) Treatises and letters. M.: Nauka, 445 – 504. [in Russian].
2. **Law of Ukraine** “On Secondary Education” (1999) Verkhovna Rada of Ukraine, № 28 [in Ukrainian].
3. **Retrieved from:** <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
4. **Law of Ukraine** “On Higher Education” (2014) Verkhovna Rada of Ukraine, № 37-38. [in Ukrainian].
5. **Retrieved from:** <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. **Ortega-i-Gasset H.** (2005) Mission of the University. A. M. Korbut, M. A. Gusakovskij (Eds.) M. N. Golubeva (Trans.). Minsk : BGU, 104. [in Russian].
7. **Skovoroda Gh.** (1994) About reading moderately. K. : AT «Obereghy», Vol. 2., 45 – 46. [in Ukrainian].

Wiktor Ogniewjuk

POLITYKA OŚWIATOWA – PAŃSTWOWYM PRIORYTETEM

Autor przedstawił reformy szkolnictwa, które mają na celu stworzenie warunków pełnego rozwoju osobowości dzięki mechanizmowi równego dostępu do wysokiej jakości edukacji, polepszenia jakości życia i tworzenia społeczeństwa konkurencyjnego; stwierdził, że współcześnie kluczowym zadaniem państwa jest otwarcie się na państwowe, korporacyjne i prywatne partnerstwo w zakresie edukacji oraz na konkurowanie różnych programów edukacyjnych.

Słowa kluczowe: polityka oświatowa; reformowanie oświaty; ocenianie niezależne; zintegrowana struktura zarządzania; zmiany systemowe.

Viktor Ogneviuk

EDUCATIONAL POLICY AS STATE PRIORITY

It is suggested the reforms of education which will be directed to the forming of the conditions for full-fledged person development through the mechanism of the equal access to the qualitative education, improving quality of life and creation the competitive society; it is defined that the key task of the state today is to open broad opportunities for state, corporate and private partnership in the sphere of education and competitiveness of different educational programs.

The reforming of education should be connected with the modernization of all society that significantly increase the effectiveness of reform efforts. We should make the qualitative changes in the science, economy, social sphere and mental life of the society. The comprehension of such interdependences can be good precondition of the successful not only of education but also of all country.

The Ministry of Education and Science should form and implement educational policy, rule over the tendencies and processes instead of constant creation and extinguishing fires. And it is not only the task in the spheres of education and science, it's a problem of all vertical governance.

The first steps in educational policy should be:

- to ensure the transition to the government based on analytics;
- to identify the positive and negative tendencies;
- to use all recourses more efficiently;
- to forecast the results.

All these tasks need identified priorities, changes of functions and structure of government. It becomes obvious that we need integral structure of government that will ensure the realization of the system changes.

Keywords: educational policy; reformation of education; independent assessment; integral structure of government; system changes.

Рецензенти

О. Александрова – д.філ.н., проф.

С. Мешальський – д. хаб. гум. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 14.10.14

УДК 378.22

Наталія Моспан

НАПРЯМИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про сучасний стан розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), а саме аналіз результатів цього процесу після прийняття Болонської декларації та визначаються можливі перспективи розвитку. Основним матеріалом дослідження є автентичні джерела – незалежні звіти Європейської Комісії. Аналіз результатів процесу реалізації ЄПВО здійснено за наступними критеріями: розширення системи вищої освіти; Болонська трициклічна структура навчання; Європейська Кредитна система переносу та накопичення балів та Додаток до диплома; національна рамка кваліфікацій; студентська мобільність та тенденції отримання вищої освіти. Зазначається, що з початку Болонського процесу системи Європейської вищої освіти значно вирости. Кількість студентів у 20 національних системах зростає більш ніж на 20%. Зростаюча кількість студентів змусила більшість країн збільшити кількість вищих навчальних закладів. Більшість країн все ще мають довгі програми 5-6 років з конкретних дисциплін, які не відповідають до Болонського типової структури трьох циклів. На даному етапі в 34 країнах ECTS використовується в переважній більшості програм. У цілому, реалізація ECTS як системи перенесення та накопичення кредитів майже завершена. Деякі країни визначили мобільність студентів як частину своєї стратегії. Так, Бельгія, Франція, Мальта та Швейцарія приєдналися до 20% встановлених еталоном для Європейського простору вищої освіти до 2020 року. Згідно із загальним показником, зазначеним ЄС отримання вищої освіти населенням 30-ти-34х-річного віку має становити 40% до 2020 року. Вивчення результатів дало змогу прогнозувати подальший напрям розвитку ЄПВО, де основним може бути подальше розширення систем вищої освіти, вирішення проблемних питань, пов'язаних з три-цикловою структурою навчання та ECTS та впровадження Національних рамок кваліфікацій деякими країнами.

Ключові слова: Болонський процес; вища освіта; національні рамки кваліфікацій; Європейський простір вищої освіти.

Вступ. Створення Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) було розпочато разом з десятиліттям Болонського процесу в березні 2010 року під час Будапешт-Віденської Конференції міністрів. Разом з основною метою Болонського процесу з моменту його створення в 1999 році